

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОЧЕРЕТЯНИЙ Володимир Васильович

УДК 94 (477) “18/19”

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
М.А. СЛАВИНСЬКОГО (1868-1945 РР.)**

07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Запоріжжя – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Терещенко Юрій Іларіонович,
Київський національний лінгвістичний
університет,
завідувач кафедри історії України
та зарубіжних країн

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Пінчук Юрій Анатолійович,
Інститут історії України НАН України,
старший науковий співробітник
відділу української історіографії

доктор історичних наук, доцент
Турченко Галина Федорівна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри історії України

Захист відбудеться “___” _____ 2009 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.01 у Запорізькому національному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66, корп. 5, ауд. 326.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Запорізького національного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського 66, корп. 2.

Автореферат розісланий “___” _____ 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Грушева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток історичної науки неможливий без історико-біографічних досліджень, які впродовж останніх двох десятиліть характеризуються зростанням інтересу вчених до незаслужено забутих і замовчуваних раніше імен видатних діячів української історії, їх життєвого та творчого шляху, участі в громадському і суспільно-політичному житті. Заповнення “білих плям” в історичному процесі, переосмислення ролі особистості у становленні української державності свідчать про відмову суспільства від історичного нігілізму, прагнення до утвердження національних традицій і духовності.

Значне місце у тематиці сучасних досліджень займають біографічні розвідки діячів доби національного відродження, що зумовлено загальним піднесенням національної свідомості та бажанням відтворити історію в портретах її творців. До непересічних особистостей та активних діячів національного відродження України кін. ХІХ – першої половини ХХ ст. належить постать Максима Антоновича Славинського (1868-1945), громадсько-політичного діяча, літератора-публіциста.

Актуальність теми полягає у відсутності в українській історичній науці спеціального дослідження про громадсько-політичну, наукову, літературну, педагогічну діяльність М. Славинського, який відіграв надзвичайно важливу роль в українському русі новітньої доби. Поглиблене вивчення його громадсько-політичної діяльності і внеску як журналіста та літератора в український літературно-публіцистичний процес має важливе значення для всебічного відтворення динаміки культурного та політичного процесу кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Досі діяльність М. Славинського висвітлювалась вітчизняними істориками вкрай поверхнево та суб’єктивно, що не давало можливості усвідомити його місце у національно-визвольній боротьбі в Україні, внесок у громадський та культурний процес в еміграції 20-х – 30-х років ХХ ст. Життєвий і творчий шлях М. Славинського, його громадсько-політична, науково-організаційна та культурно-освітня спадщина до цього часу залишались маловідомими. Особистість М. Славинського, як активного члена різноманітних організацій кінця ХІХ – початку ХХ ст., які перебували в епіцентрі суспільного життя того періоду, на нашу думку, незаслужено залишалась поза увагою вітчизняних науковців. Це стосується й багатоаспектної діяльності М. Славинського в еміграції, де він виступав поборником ідеї відродження України та доклав багато зусиль для становлення і дієвої роботи Державного центру (ДЦ) Української Народної Республіки (УНР) в екзилі.

Висвітлення діяльності М. Славинського як політика, громадського діяча, вченого-історика, редактора і видавця, критика і публіциста, етнографа і філолога, літературознавця і мистецтвознавця дозволить оцінити розмаїтий внесок цієї непересічної особистості в українське національне відродження.

Стрімке зростання впродовж останніх двох десятиліть суспільного інтересу до історико-біографічної літератури підтверджує практичне значення пропонованого дисертаційного дослідження. Воно спрямоване на цілісне, ґрунтовне й об'єктивне висвітлення діяльності М. Славинського, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи: “Громадсько-політична та наукова діяльність М.А. Славинського (1868-1945 рр.)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною планової наукової теми кафедри історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету “Український національно-визвольний рух новітньої доби”.

Об'єктом дисертаційного дослідження є особистість М. Славинського, життя та творчість видатного громадсько-політичного діяча, представника науково-педагогічної думки та літературно-освітнього процесу наприкінці ХІХ – в першій половині ХХ ст. в контексті суспільно-політичних процесів в Україні, а також, у середовищі української еміграції 20-х – 30-х років ХХ ст.

Предметом дослідження окреслено основні аспекти суспільно-політичної та культурно-наукової роботи М. Славинського; роль його особистості у національно-державному відродженні України й боротьбі за її суверенітет і національну державність.

Мета дослідження полягає у науковому аналізі та висвітленні основних напрямків діяльності М. Славинського, його ролі та місця в тогочасних державотворчих процесах та реконструкції його громадсько-політичної, науково-організаційної, літературно-публіцистичної та педагогічної праці наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. на основі комплексного вивчення друкованих джерел і архівних матеріалів.

Реалізація означеної мети дослідження визначає такі взаємообумовлені **завдання:**

– проаналізувати стан розробки проблеми і визначити рівень її наукового осмислення, узагальнити історіографічні надбання, оцінити джерельну базу;

– визначити чинники, що впливали на формування національно-культурного світогляду М. Славинського, та оцінити його творчий доробок на літературно-публіцистичній ниві у період з 1888 по 1917 рр.;

– дослідити та охарактеризувати основні етапи громадсько-політичної діяльності М. Славинського, визначити його роль і місце у становленні та розвитку визвольного руху в дореволюційний період;

– висвітлити державницьку позицію М. Славинського та дати оцінку його внеску у політичні процеси, динаміку дипломатичних відносин доби національно-визвольних змагань України 1917-1921 рр.;

– дослідити громадсько-політичні здобутки М. Славинського на посаді Голови Української надзвичайної дипломатичної місії (УНДМ) УНР в Празі та його особистий вклад у пропагування ідеї української державності за кордоном;

– проаналізувати основні напрями науково-організаційної, педагогічної та публіцистичної діяльності М. Славинського в період еміграції в Чехо-

Словацькій Республіці (ЧСР);

– висвітлити невідомі та маловідомі сторінки життя і діяльності М. Славинського у різних культурно-громадських та освітніх товариствах ЧСР.

Хронологічні рамки наукової розвідки обумовлені специфікою тематичної спрямованості дослідження і охоплюють період життя та діяльності М. Славинського впродовж 1868 – 1945 років.

Методологічною основою дисертації стали загальні наукові принципи об'єктивності, історизму та системності. Відповідно до мети і завдань дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Зокрема, аналітичний (встановлення та визначення загальних фактів, знаходження істинного знання про діяльність М. Славинського) та узагальнюючий (відбір типових фактів, знаходження головного під час дослідження основних аспектів суспільно-політичної та культурно-наукової роботи М. Славинського), конкретно-пошуковий (виявлення, відбір, аналіз і систематизація різнопланових джерел проблеми), критичний метод (виокремлення з маси різнопланових джерел і літератури конкретно-історичних фактів), проблемно-хронологічний (розгляд і аналіз життя та діяльності М. Славинського у часовій послідовності), історико-структурний (визначення та структурування основних періодів життя та діяльності), ретроспективний (вивчення тенденцій, які склалися за певний період в минулому), діалектичний (висвітлення подій і їх результатів у русі, взаємовпливах, причинно-наслідкових зв'язках з урахуванням обставин часу).

Сукупність використаних методів, на наш погляд, повинна забезпечити повноту та об'єктивність висвітлення теми, реалізацію завдань дослідження, а також встановити, уточнити та узагальнити однотипні фактичні дані з життя і діяльності М. Славинського.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає, перш за все, у виборі теми дисертації та розробці актуальної проблеми, яка не отримала всебічного і об'єктивного висвітлення, оскільки досі не було комплексного дослідження різнопланової діяльності М. Славинського, його життєвого шляху, державної, громадсько-політичної та культурно-освітньої роботи.

У дисертації:

– вперше узагальнено історіографію з досліджуваної проблеми; введено до наукового обігу, систематизовано й проаналізовано досі невідомі документальні джерела; запропоновано уточнений опис фондів, пов'язаних з його ім'ям, що зберігаються в центральних та відомчих архівних установах м. Києва;

– доповнено новими фактами біографічні дані М. Славинського та уточнено шляхом аналізу різнопланових джерел дискусійні аспекти його діяльності в історіографії проблеми;

– досліджено маловідомі епізоди життя М. Славинського за кордоном, зокрема, його дипломатичну діяльність на посаді Голови УНДМ в Празі, викладацьку та культурно-освітню роботу у вищих навчальних закладах та науково-культурних товариствах української еміграції в ЧСР;

- висвітлено його політичну діяльність у середовищі українських політиків, які відстоювали позиції ДЦ УНР в екзилі;
- з'ясовано роль та місце М. Славинського у розвитку української науки та культури, його внесок у розробку національного питання в період українських державотворчих пошуків 1917-1921 рр.;
- реалізовано спробу ґрунтовного вивчення поетичної, перекладацької, видавничої, публіцистичної роботи М. Славинського в історичному дискурсі; введено до наукового обігу широке коло його праць літературно-публіцистичного характеру.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наведені в дисертації факти, висновки та узагальнюючий матеріал можуть бути використані:

- в процесі підготовки ґрунтовних робіт з історії та історіографії України, історичного краєзнавства, історії української еміграції 20-х – 30-х рр. ХХ ст., всесвітньої історії, біографічно-довідкових видань;
- при читанні спецкурсів з українського літературно-поетичного життя та культурних процесів кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст.;
- при розробці спеціальних досліджень з політології, міжнаціональних відносин, історії дипломатії та історичної періодики, публіцистики і лінгвістики;

Апробація результатів наукового дослідження здійснена шляхом її обговорення на засіданні кафедри історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету. Головні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли часткове відображення у виступах та повідомленнях на міжнародних та науково-практичних конференціях: всеукраїнській науковій конференції “Українська державність: генеза, історичний розвиток, традиція” (Житомир, 23-24 березня 2006 р.), науково-практичній конференції “Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики у контексті євроінтеграції” (Київ, 4-6 квітня 2006 р.), II міжнародній науковій конференції “Національна інтелігенція в історії та культурі України у ХІХ – ХХІ ст.” (Вінниця, 26-27 жовтня 2006 р.), міжнародній науковій конференції присвяченій 100-літтю газети “Рада” (Київ, 8-9 грудня 2006 р.), II науковому семінарі: “Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці ХІХ - початку ХХ ст.” (Київ, 14 грудня 2006 р.), III міжнародній науковій конференції “Революції в Україні ХХ – ХХІ ст.: співзвуччя епох”. До 90-річчя Української Центральної ради. (Одеса, 16-17 березня 2007 р.), науково-практичній конференції “Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві” (Київ, 4-6 квітня 2007 р.), науково-практичній конференції “Мова, освіта, культура – в контексті Болонських реалій” (Київ, 2-4 квітня 2008 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображені у 9 публікаціях, з них 5 – у провідних наукових фахових виданнях затверджених ВАК України.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, чотирьох

розділів (8 підрозділів), висновків і списку використаних джерел та літератури (495 позицій). У роботі вміщено 4 таблиці. Обсяг основного тексту дисертації становить 170 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено хронологічні рамки та сформульовано основну мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет та методологію, розкрито практичне значення праці та висвітлено апробацію її результатів.

У першому розділі дисертації *“Історіографічний огляд та аналіз джерельної основи дослідження”* проаналізовано ступінь історіографічної розробленості проблеми, дано характеристику джерел, використаних для вирішення поставлених у дисертаційній роботі мети та завдань.

Стан наукової розробки проблеми.

Тривалий час пропонована тема не була предметом дослідження. З проголошенням незалежності України, коли історична наука висунула нові концептуальні підходи в оцінці значення діяльності окремих діячів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст, стало можливим всебічне вивчення постаті М. Славинського.

Наукові розвідки, які висвітлюють його громадсько-політичну, науково-педагогічну та культурно-освітню діяльність можна умовно розділити на чотири групи.

До першої групи належать праці дореволюційні, головним чином, біографічного характеру з оцінкою переважно літературної діяльності М. Славинського (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Інформацію про нього вміщено впродовж двох десятиліть у багатьох літературних журналах, часописах, альманахах, що видавались в Україні таких як: *“Вік”*¹, *“Українська муза”*². Літературно-перекладацька діяльність М. Славинського була позитивно поцінована літературною критикою, зокрема, С. Єфремовим³ та О. Маковеєм⁴.

Оцінки, висновки та коментарі критиків, читачів його творів є цінним історичним джерелом для вивчення його постаті і тієї доби.

Друга група досліджень належить радянській історіографії, яка характеризується мінімальною кількістю публікацій про М. Славинського. Проте і серед них немає історичних праць, які б досліджували його громадсько-політичну та наукову діяльність кін. ХІХ – першої половини ХХ ст.

Необхідно зауважити, що поодинокі дослідження, опубліковані у цей період, де згадувалось прізвище М. Славинського, стосувалися переважно літературної та перекладацької спадщини Лесі Українки. Зокрема, у роботі

¹ Вік (1798-1898) : в 3 т. – [2-е вид.] – К. : Друк. П. Барського, 1902–... – Т. 1: Украинская поэзия видъ Котляревського до останныхъ часивъ. – 1902. – 506 с.

² Українська Муза. Поетична антологія. Од початку до наших днів / [під ред. О. Коваленка]. – К. : АТ “Обереги”, – 1993. – Вип. 8. – 56 с.

³ Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – К. : Решта, 1995. – 688с.

⁴ Маковой О. Про руські переклади поезій Г. Гайного / Осип Маковой // Зоря. – 1892. – Ч. 20-21. – С. 395.

Я. Гордона⁵ висвітлена спільна робота Лесі Українки та М. Славинського над перекладами творів Генріха Гейне.

В свою чергу, як предмет наукового дослідження роботу Лесі Українки і М. Славинського над перекладами поезії Г. Гейне обрали О. Бабишкін⁶ та А. Костенко⁷.

Згадки про діяльність М. Славинського у ЧСР на посаді дипломатичного представника в 20-х – 30-х роках ХХ ст. радянська історична наука обходила мовчанкою. У праці І. Петерса⁸, його ім'я навіть не згадувалось. Вживалось лише словосполучення “голова місії УНР” без зазначення прізвища. В свою чергу діяльність дипломатичного представництва трактувалася як робота “так званої місії УНР”, “петлюрівської місії”, “надзвичайної місії УНР”.

Частково лірика та перекладацька діяльність М. Славинського представлені у виданні бібліографічного характеру, що з'явилося у 60-х роках ХХ ст.⁹

Праці сучасних українських дослідників, – третя група історіографічної основи дослідження – найчисленніші. Наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ ст. у науково-популярній періодиці почали з'являтися біографічні нариси, присвячені М. Славинському, які носили здебільшого популярний характер.

Особливо варто відзначити дослідження А. Болабольшенка¹⁰, який подав найбільш повний і об'єктивний портрет М. Славинського, висвітлив основні віхи його життя та діяльності.

Окремо слід виділити праці таких авторів, як А. Животко¹¹, М. Мартинюк¹², М. Савка¹³, які висвітлюють журналістську, публіцистичну роботу М. Славинського. У своїх дослідженнях вони вперше систематизували й проаналізували пресу української еміграції в ЧСР міжвоєнного періоду.

На початку 90-х рр. ХХ ст. публікується низка статей С. Віднянського¹⁴, С. Ульяновської та В. Ульяновського¹⁵, у яких було висвітлено різні аспекти діяльності української політичної еміграції міжвоєнного періоду у ЧСР. Питання координування зовнішньополітичного курсу періоду українських визвольних змагань та участі М. Славинського у роботі нарад голів дипломатичних місій та

⁵ Гордон Я. Леся Українка і Генріх Гейне / Яків Гордон // Вітчизна. – 1947. – № 2. – С. 152–168.

⁶ Бабишкін О. У мандрівку століть. Слово про Леся Українку / Олексій Бабишкін. – К. : “Радянський письменник”, 1971. – 272 с.

⁷ Костенко А. І. Леся Українка: Художньо-документальна біографія / А. І. Костенко. – [2-ге вид. із змін. і доповн.]. – К. : Дніпро, 1985. – 393 с.

⁸ Петерс И. А. Чехословацко-советские отношения 1918-1934 гг. / И. А. Петерс. – К. : Наукова думка АН УССР, 1965. – 346 с.

⁹ Українські літературні альманахи і збірники ХІХ – початку ХХ ст. Бібліографічний покажчик. – К. : Наукова думка, 1967. – 371 с.

¹⁰ Болабольшенко А. А. Три долі: Модест Левицький, Петро Стебницький, Максим Славинський. Біографічні нариси / А. А. Болабольшенко. – К. : Літопис, 1999. – 85 с.

¹¹ Животко А. П. Історія української преси / А. П. Животко. – К. : НВЦ “Наша культура і наука”, 1999. – 368 с.

¹² Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939 рр.):

Матеріали до бібліографії / М. Мартинюк; [передм. М. Вальо]. – Львів : ВАТ “Універмаг “Львів”, 1998. – 298 с.

¹³ Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій республіці. (20 – 30-ті рр. ХХ ст.): Історико-бібліографічне дослідження / Мар'яна Савка. – Львів : НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 2002. – 308 с.

¹⁴ Віднянський С. В. Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період / С. В. Віднянський // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Київ, 1993. – Вип. 3. – С. 36–56.

¹⁵ Ульяновська С. Українська наукова і культурна еміграція у Чехословаччині між двома світовими війнами / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / [упор. С. В. Ульяновська; вст. сл. І. М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича; додат. С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського]. – К. : Либідь, 1993. – С. 477–498. – (Пам'ятки історичної думки України).

представництв УНР за кордоном висвітлено у дослідженні Т. Осташко і В. Соловйової¹⁶. Співпраця М. Славинського з членами уряду УНР та іншими політичними лідерами розкривається у працях С. Литвина¹⁷, В. Швидкого¹⁸.

Партійна діяльність М. Славинського, як представника ліберального напрямку українського руху, висвітлюється у працях С. Донченка¹⁹, В. Стрільця²⁰.

Літературна та перекладацька діяльність М. Славинського частково висвітлювалась науковцями в контексті його творчої співпраці з Лесею Українкою²¹.

Найважливішою, на наш погляд, для вирішення окреслених завдань дисертаційного дослідження є книга публіцистичного характеру, підготовлена нащадками М. Славинського²². У цьому виданні вміщено поезії, поетичні переклади, публіцистика і спогади М. Славинського.

Суттєвим пластом історіографічного огляду є публікації зарубіжних авторів та дослідження науковців української діаспори (1917 р. - початку 90-х років ХХ ст.), що складають четверту групу досліджень. Зокрема, Д. Дорошенко у своїй у фундаментальній двотомній праці торкнувся політичної та дипломатичної діяльності М. Славинського²³. Про роль М. Славинського у державотворчих процесах та національно-визвольних змаганнях згадують такі автори, як І. Мазепа²⁴, П. Христюк²⁵, О. Шульгін²⁶.

Серед нечисленних праць українських зарубіжних авторів, що вийшли у міжвоєнний та повоєнний період слід згадати праці М. Стахів²⁷, П. Феденка²⁸. Зазначені автори прагнули розкрити особливості діяльності цілої низки

¹⁶ Осташко Т. Матеріали нарад голів дипломатичних місій УНР за кордоном як джерело дослідження доби Директорії / Т. Осташко, В. Соловйова // Архіви України. – 2003. – № 4/6. – С. 88–98.

¹⁷ Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / Сергій Литвин. – К. : Вид. ім. Олени Теліги, 2001. – 640 с.

¹⁸ Швидкий В. П. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890-1930-ті рр.) / В. П. Швидкий. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2002. – 366 с.

¹⁹ Донченко С. П. Ліберальні партії України (1900-1919 рр.): Монографія / С. П. Донченко. – Дніпродзержинськ : Видавничий відділ ДДТУ, 2004. – 379 с.

²⁰ Стрільць В. В. Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кінець ХІХ століття – 1939 р.): Монографія / В. В. Стрільць. – Київ. : Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2002. – 361 с.

²¹ Лисенко М. В. Листи / М. В. Лисенко; [авт.-упоряд. Р. М. Скорульська]. – К. : Муз. Україна, 2004. – 680 с.; Мірошніченко Л. П. Над рукописами Лесі Українки: Нариси з психології творчості та текстології / Л. П. Мірошніченко. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2001. – 263 с.; Мороз М. О. Літопис життя і творчості Лесі Українки / М. О. Мороз. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 631.; Діба А. Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів / Алла Діба. – К. : Основні цінності, 2003. – 173 с.; Одчаренко П. Леся Українка розвідки різних років / П. Одчаренко. – К. : Видавництво М. П. Коць, 1994. – 239 с.

²² Славинський М. А. Заховаю в серці Україну. Поезія, публіцистика, спогади / Максим Антонович Славинський. – К. : Юніверс, 2002. – 416 с.

²³ Дорошенко Д. І. Історія України 1917-1923: в 2 т. / Д. І. Дорошенко; [упоряд. К. Ю. Галушко]. – К. : Темпора, 2002. – . – (Документально-наукове видання). Т. 1: Доба Центральної Ради. – 2002. – 320 с.; Його ж. Історія України 1917-1923: в 2 т. / Д. І. Дорошенко; [упоряд.: К. Ю. Галушко]. – К. : Темпора, 2002. – . – (Документально-наукове видання). Т. 2: Українська Гетьманська держава 1918 року. – 2002. – 352 с.

²⁴ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції / Іван Мазепа. – К. : Темпора, 2003. – 608 с.;

²⁵ Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 : в 2 т. / Павло Христюк – Відень: Український соціологічний ін-т, 1921– . – Т. 2. Українська революція. Розвідки і матеріали. Кн. 2. – 204 с.

²⁶ Шульгін О. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Автентич. відтворення вид. 1934 р. / Олександр Шульгін; [відп. ред. Г. Й. Удовенко; упоряд.: Г. В. Стрельський, І. Д. Шевченко]. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 352 с.

²⁷ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: в 7 т. / Матвій Стахів. – Скрентон : Вид. Українського Наукового Ін-ту, 1962– . – Т. 1: Власними силами. – 1962. – 272 с.; Його ж. Україна в добі Директорії УНР: в 7 т. – Скрентон.: Вид. Українського Наукового Ін-ту, 1963– . – Т. 3: Україна між двома силами. – 1964. – 276 с.; Його ж. Україна в добі Директорії УНР: в 7 т. / Матвій Стахів. – Скрентон : Вид. Українського Наукового Інституту, 1962– . – Т. 4: Директорія і Антанга. – 1964. – 352 с.; Його ж. Україна в добі Директорії УНР: в 7 т. / Матвій Стахів. – Скрентон : Вид. Українського Наукового Ін-ту, 1962. – Т. 6: Кризи на всіх фронтах. – 1967. – 247 с.

²⁸ Феденко П. Український рух у ХХ столітті / П. Феденко. – Лондон : Наше слово, 1959. – 267 с.

державних діячів, в тому числі і М. Славинського, на тлі подій національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. та еміграційних умов життя. Дипломатична робота М. Славинського знайшла своє відображення у праці А. Лівницького²⁹, Б. Зелінського³⁰. Педагогічна, науково-організаційна діяльність М. Славинського висвітлена в роботі І. Мірного³¹.

Вагомим внеском в історіографію української еміграції є праці наукового і науково-публіцистичного характеру С. Наріжного³². Автор зосереджує увагу на висвітленні наукової та культурно-освітньої діяльності української еміграції у 20-х – 30-х роках ХХ ст., детально ілюструє заходи українських громад і товариств у різних країнах світу, спрямовані на створення освітніх, наукових, видавничих, художньо-мистецьких та спортивних установ.

Отже, історіографічний огляд дослідження життя і творчого шляху М. Славинського свідчить, що його громадсько-політична та наукова діяльність висвітлена недостатньо. Наявна ж література репрезентує переважно окремі періоди життя та діяльності репрезентанта і свідчить, що вітчизняна й зарубіжна історіографія приділяла недостатню увагу даній темі. До сьогодні не створено узагальнюючої праці, що оцінює внесок М. Славинського в історію розвитку української дипломатії та політичних процесів доби національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр.; його роль і місце в історії України кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. та української еміграції ЧСР 20-х – 30-х років ХХ ст.

Джерельна база дослідження складається з таких груп: офіційні актові документи; матеріали офіційного діловодства; матеріали громадських організацій; матеріали періодичної преси; джерела приватного характеру. Більша частина їх міститься в неопублікованому вигляді хоча частина опублікована.

Значну частину джерел становлять **опубліковані джерела** до яких належать накази, інструкції, акти, директиви, розпорядження, стенограми з'їздів та описові матеріали конференцій, що публікувались в офіційних виданнях. Збірники документів, що вийшли за радянських часів³³ та після проголошення незалежності України³⁴. Актіві документи виділяють різноманітні аспекти громадсько-політичної діяльності М. Славинського.

²⁹ Лівницький А. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками / Андрій Лівницький. – Мюнхен-Філадельфія : Вид. Українське Інформаційне Бюро, 1984. – 72 с.

³⁰ Zilynskyj B. Ukrajinci v Cechah a na Morave (1894) 1917 – 1945 (1994) / B. Zilynskyj. – Praha : X – Engem, 1995. – 129 s.

³¹ Мірний І. Український Високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова. 1923-1933 (історія інституту) / Іван Мірний. – Прага : Український Високий пединститут, 1934. – 144 с.

³² Наріжний С. 15 літ діяльності українського історично-філологічного товариства в Празі. (1923-1938) / Симон Наріжний. – Прага : Відбитки з додатком списка праць, 1940. – 16 с.; Його ж. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний. – Прага : Klintisk, 1942. Ч. I. – 1942. – 336 с.; Його ж. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 / Симон Наріжний. – К. : Вид. Олени Теліги, 1999. – 272 с.

³³ Революционное движение в России в сентябре 1917 года. Общенациональный кризис. Документы и материалы. – М. : Политиздат, 1961. – 631 с.; 1917 год на Киевщине. Хроника событий. – К., 1928. – 584 с.; Революция и национальный вопрос. Документы и материалы по истории национального вопроса в России и СССР в ХХ ст.: в 3 т. М. : Политиздат, 1930– .– Т. 3: 1917 год. Февраль-октябрь. – 1930. – 467 с.

³⁴ Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. Протоколи і стенограми засідань: [зб. док. і матеріалів]. – Київ; Нью-Йорк; Філадельфія : Вид. М. П. Коць, 1999. – 367 с.; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. [у 2 т.] – К. : Наукова думка, 1996. – .– Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 року. – 1996. – 589 с.; Український національно – визвольний рух березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали. / [упоряд. В. Верстюк]. – К. : Вид. ім. Олени Теліги, 2003. – 1024 с.

Важливим джерелом дослідження є опубліковані джерела приватного характеру листи, спогади, мемуари та епістолярна спадщина. Джерела мемуарного характеру – спогади, мемуари представлені роботами видатних українських громадсько-політичних діячів³⁵. Дані джерела значною мірою допомагають відтворити широке коло наукових та політичних інтересів М. Славинського, його суспільну діяльність та прослідкувати характерне ставлення різних політичних таборів та верств до досліджуваної особи. Тому для вивчення персоналії ці джерела відіграли особливу роль.

Важливими для дослідження теми є також періодичні видання, які подавали важливу інформацію не лише про діяльність М. Славинського, а й містили його статті та публікації. У дисертаційному дослідженні використано матеріали (36) часописів які охоплюють період з 1888 року по 30-ті роки ХХ ст. Зокрема, значну частину їх складають українські друковані видання як офіційні так і видання громадських організацій (27) “Вечерние новости”, “Робітничая газета”, “Рада” (Київ), “Украинский вестник” (Петербург), “Украинская жизнь” (Москва), “Український вістник” (Прага) та інші. Закордонні та російськомовні видання складають не чисельну групу (9) але представлені офіційними часописами такими як “Вестник Европы”, “День”, “Биржевые ведомости”, “Русские ведомости”, “Речь” (Петербург) та інші.

Неопубліковані джерела сконцентровані в різних архівосховищах України. В дисертації використані матеріали 53 фондів 5 архівів та неопубліковані матеріали, що зберігаються в інституті та відділі рукопису: Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), Центральному архіві громадських об’єднань України (ЦДАГО), Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ), Державному архіві Київської області (ДАКО), Державному архіві м. Київ, Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУ ім. В.І. Вернадського) та відділі рукопису Інституту літератури НАН України ім. Т. Шевченка (ВР ІЛ НАНУ ім. Т. Шевченка). Значна частина цих документів вводиться до наукового обігу вперше.

Основну джерельну базу дослідження склали архівні документи центральних органів влади. Використані в дисертаційному дослідженні архівні джерела головним чином це офіційні актові документи, матеріали офіційного діловодства представлені у фондах ЦДАВО: “Рада народних міністрів

³⁵ Грушевський М. С. Спомины / М. С. Грушевський // Київ. – 1989. – № 11. – С 113–155.; Дорошенко Д. І. Мої спомины про давнє минуле (1901-1914 роки): наук.-попул. видання / Д. І. Дорошенко. – К. : Темпора, 2007. – 272 с.; Дорошенко Д. І. Мої спомины про недавнє минуле (1914-1920 роки): наук.-попул. видання / Д. І. Дорошенко. – К. : Темпора, 2007. – 632 с.; Леонтович В. М. Зібрання творів: у 4 т. / В. М. Леонтович; [упоряд. О. Леонтович]– К. : Сфера, 2004– . – Т. 3: Повість. Спогади. – 2004. – 336 с.; Чикаленко Є. Спогади (1861–1907): Документально-художнє видання / Передм. Валерій Шевчук / Євген Чикаленко. – К. : Темпора, 2003. – 416 с.; Самійленко В. І. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади / Самійленко В. І. – К. : Наукова думка, 1990. – 608 с.; Прохода В. Записки непокірливого. На чужині. Кн. 2 / Василь Прохода. – Новий Ульм : Українські Вісті, 1972. – 367 с.; Русова С. Мемуари. Щоденник / Софія Русова. – К. : Поліграфкнига, 2004. – 544 с.; Сімович В. Праці: у 2 т. / [упоряд.: Людмила Олександрівна Ткач, Оксана Михайлівна Івасюк] / Василь Сімович. – Чернівці : Книги – XXI, 2005– . – Т. 2: Літературознавство. Культура. – 2005. – 904 с.; Лотоцький О. Сторінки минулого: у 3 т. / Олександр Лотоцький. – Варшава : Праці українського наукового інституту, 1932– . – (Серія мемуарів). Кн. 2. – Т. VI. – Ч. 1. – 1932. – 288 с.; Лотоцький О. Сторінки минулого: у 3 т. / Олександр Лотоцький. – Варшава : Праці українського наукового інституту, 1932– . – (Серія мемуарів). Кн. 3. – Т. XII. – Ч. 2. – 1933. – 485 с.; Лотоцький О. Сторінки минулого: у 3 т. / Олександр Лотоцький. – Варшава : Праці українського наукового інституту, 1932– . – (Серія мемуарів). Кн. 4. – Т. XXI. – Ч. 3. – 1934. – 396 с.

Української Народної Республіки” (Ф.1065); “Українська Центральна Рада” (Ф. 1115); “Канцелярія Директорії Української Народної Республіки”; (Ф. 1429); “Міністерство закордонних справ Української Держави” (Ф. 3766); “Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки” (Ф. 3696); “Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Чехо-Словаччині” (Ф.3519).

Матеріали політичних партій та громадських організацій становлять окрему групу неопублікованих джерел, що висвітлюють період діяльності М. Славинського в еміграції (1923-1945 рр.), його громадсько-політичну та культурно-освітню роботу та зберігаються у фондах ЦДАВО: “Українська господарська академія в м. Подебрадах” (Ф. 3795), “Товариство прихильників Української господарської академії в м. Подебрадах” (Ф. 3796), “Спілка професорів Української господарської академії в м. Подебрадах” (Ф. 3797), “Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова в м. Празі” (Ф. 3972), “Українська бібліотека ім. С. Петлюри у м. Парижі” (Ф. 4362), “Українське історико-філологічне товариство в м. Празі” (Ф. 4372), “Український республікансько-демократичний клуб у м. Празі” (Ф. 4376) та (Ф. 4465) “Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція)”.

Низка важливих документів про діяльність М. Славинського, що входять до джерел приватного характеру була залучена з особових фондів ЦДАВО: “Шаповал М. Ю.” (Ф. 3563), “Шелухін С. П.” (Ф. 3695), “Приходько В. К.” (Ф. 3830), “Балаш М. І.” (Ф. 3863), “Білецький Л. Т.” (Ф. 3876), “Курах М. С.” (Ф. 4019).

В дисертації використано архівні документи ЦДАГО представлені матеріалами політичних партій та громадських організацій (Ф. 269) “Український музей в Празі”. Наявні документи дають змогу прослідкувати розвиток громадсько-політичного та культурно освітнього життя української еміграції в ЧСР.

Важлива інформація про М. Славинського знаходиться у фонді ГДА СБУ – “Фонд кримінальних справ на осіб, знятих з оперативного обліку в органах МВС України” (Ф.6).

Документи, що зберігаються у ЦДІАК представлені матеріалами офіційного діловодства та джерелами приватного характеру “Канцелярія київського окремого цензора 1865-1906 рр.” (Ф. 294), “Київський тимчасовий комітет у справах преси 1906-1917 рр.” (Ф. 295), “Грушевські – історики та філологи” (Ф. 1235) дозволяють глибше проаналізувати видавничу та суспільно-політичну діяльність М.Славинського в українських громадах на різних етапах його життя.

Важливими для дослідження теми є архівні документи місцевих органів влади представлені матеріалами офіційного діловодства. Зокрема, цінний матеріал про видавничу, редакторську діяльність М. Славинського зберігається у фондах ДАКО: “Киевский гражданський губернатор” (Ф. 2), “Прокурор Киевского окружного суда г. Киев” (Ф. 183).

У фондах Державного архіву міста Київ: “Київський університет м. Київ 1834-1920” (Ф. 16), “Київська 2-а чоловіча гімназія” (Ф. 81) наявні архівні джерела надають інформацію про навчання М. Славинського в освітніх закладах м. Києва з 1878 по 1895 рік.

Дослідження документальних матеріалів фондів ІР НБУ ім. В. Вернадського представлене джерелами приватного характеру, серед яких найбільш вагомими щодо досліджуваної проблеми виявилися документи фондів “Літературні матеріали” (Ф. 1), “Листування” (Ф. 3), “Українське наукове товариство в Києві” (Ф. 10), “М. Василенко” (Ф. 40), “Коваленко Г.” (Ф. 134) та “П. Стебницький” (Ф. 244) дозволили висвітлити поетичну і журналістську діяльність та епістолярну спадщину М. Славинського.

Архівні документи про журналістсько-публіцистичну, літературно-перекладацьку діяльність М. Славинського зберігаються у фондах ВР ІЛ НАНУ ім. Т. Шевченка. Зокрема, особисті фонди “Леся Українка” (Ф. 2), “І. Франко” (Ф. 3), “О. Кобилянська” (Ф. 14), “Олена Пчілка” (Ф. 28), “Х. Алчевська” (Ф. 36), “В. Лукич” (Ф. 61), “К. Паньківський” (Ф. 81) представляють епістолярну спадщину діяча, його поезію та літературні переклади європейських класиків. У фонді “Літературно-науковий вісник” (Ф. 78) зберігаються твори німецьких та чеських поетів з примітками Олени Пчілки, перекладені М. Славинським.

Отже, запропоноване комплексне і критичне використання, співставлення та аналіз архівних матеріалів, друкованих джерел, опублікованих документів, періодичних видань і мемуарної літератури дало можливість дослідити життєвий шлях, громадсько-політичну позицію, державотворчу спрямованість та різноплановість наукових інтересів репрезентанта. Використання архівних матеріалів та опублікованих джерел сприяло оптимальному вивченню теми дисертаційного дослідження та введенню до наукового обігу невідомих та маловідомих фактів з життя і діяльності М. Славинського. Зазначена вище джерельна основа є достатньо представницькою щоб досягти основної мети дисертаційної роботи, вирішити поставлені наукові завдання.

У другому розділі дисертації “М.А. Славинський у дореволюційний період” детально розглядається період дитячих та юнацьких років М. Славинського, формування та розвиток його суспільно-політичних поглядів, початковий етап громадської, літературної та публіцистичної діяльності. Аналіз архівних джерел, творчої спадщини М. Славинського, наукової та мемуарної літератури про нього, а також його листування засвідчує, що саме у 80-90-ті роки ХІХ ст. було закладено основи світогляду майбутнього відомого українського діяча.

Важливим етапом формування світоглядної позиції М. Славинського виявився київський період його життя. Під час навчання у Київській 2-й чоловічій гімназії та Київському університеті св. Володимира він знайомиться з діяльністю громад, спілкується з провідними діячами українського національного руху, з’ясовує для себе завдання і перспективи українського національного руху, стає на позиції пріоритету культурно-просвітницьких завдань у справі консолідації різних верств українського народу.

Під час навчання у гімназії виявився його нахил до літературної творчості, що був розвинутий в період навчання в університеті, участю у роботі словниково-літературних гуртків.

У 90-ті роки ХХ ст. розпочинається літературна та публіцистична діяльність М. Славинського: в 1888 р. вийшов друком його перший вірш. А знайомство з Оленою Пчілкою та переклади з Лесею Українкою творів класики європейської літератури сприяли формуванню М. Славинського як поета і перекладача.

Особливе місце у становленні особистості М. Славинського, його громадянської позиції мало спілкування з М. Грушевським та довготривале активне листування з ним. Саме ці листи є надзвичайно важливими документами і цінними історичними джерелами, які свідчать про велику повагу М. Славинського до визначного діяча. Крім того, тривале листування з М. Грушевським сприяло залученню до участі у громадсько-політичному житті, а також виробленню й удосконаленню в М. Славинського дослідницьких навичок, зокрема уміння всебічного аналізу політичної ситуації.

У розділі виокремлено петербурзький період життя та діяльності М. Славинського, який був насичений різнобічною громадсько-політичною та видавничо-публіцистичною роботою і характеризує його як завзятого поборника української справи. Як видавець та редактор, він активно сприяв поширенню книг та часописів для пропаганди української ідеї на теренах Російської імперії, писав статті та рецензії, спрямовані на захист української справи.

В 1906 році, будучи редактором друкованого органу Української парламентської фракції I Державної Думи Росії – “Украинский вестник”, М. Славинський розпочав свою громадсько-політичну діяльність. Він належав до числа активних діячів Товариства українських поступовців (ТУП) та громадівського руху. М. Славинський вважав за доцільне вживати рішучих, радикальних дій у справі захисту національних інтересів. Він виступав популяризатором української справи серед громадськості Санкт-Петербурга, яка цінувала його за принциповість, переконаність та послідовність у здійсненні поставленої мети.

У третьому розділі дисертації “Участь М.А. Славинського у національно-визвольних змаганнях (1917-1920 рр.)” розглянуто суспільно-політичну та дипломатичну діяльність М. Славинського в період Української Центральної ради (УЦР), спрямовану на відстоювання принципів українського федералізму у стосунках з Російською державою.

Вітаючи повалення царизму, М. Славинський спрямував свої зусилля на згуртування українців Петрограда, координацію їх дій із УЦР. Він був одним із членів депутації Української національної ради (УНцР) до Тимчасового уряду (ТУ) у Петрограді.

Висвітлено його активну дипломатичну діяльність спрямовану на захист культурних, національних, економічних, політичних та територіальних інтересів України в період Гетьманату П. Скоропадського, що характеризувалась послідовністю та наполегливістю у дотриманні дипломатичного й політичного

курсу становлення демократичних та рівноправних відносин України з сусідніми країнами (Доном, Радянською Росією, ЧСР).

Листування між членами УНЦР, створеної в Петрограді, та діячами УЦР свідчить про налагоджений обмін інформацією щодо розвитку подій, спільні плани та взаємодію, а також про їх взаєморозуміння з багатьох державотворчих питань в Україні. Зокрема, члени УНЦР брали активну участь у роботі делегацій УЦР під час перебування їх у Петрограді та допомагали представникам УЦР вести переговори із ТУ Російської республіки. Досвід політичної та організаційної роботи попередніх років дав змогу М. Славинському залишатись в тій ситуації одним із яскравих захисників національних інтересів України.

Віра в майбутню соборну Україну спонукала М. Славинського дати згоду обійняти посаду заступника голови УНЦР й взяти участь в активній її діяльності.

Вивчення архівних матеріалів, опублікованих документів, а також наукових розвідок і мемуарної літератури засвідчує, що після повернення до Києва М. Славинський не залишився осторонь розбудови Української держави. Це яскраво проявилось під час перебування на посаді радника Міністерства закордонних справ (МЗС) Української Держави (УД) гетьмана П. Скоропадського, дипломатичного представника УД на Дону та заступника, а пізніше голови Політичної комісії у мирних переговорах з більшовицькою Росією влітку 1918 р. Політична діяльність М. Славинського на посаді Міністра праці УД ознаменувалася розробкою фабрично-заводського законодавства, яке мало забезпечити баланс інтересів між державою, роботодавцями та робітниками. В цілому ж його нетривале перебування у складі уряду було продуктивним і узгоджувалося з інтересами розбудови незалежної України.

Період Директорії УНР відзначився для М. Славинського його діяльністю на посаді Голови УНДМ в ЧСР. Як голова дипмісії М. Славинський докладав чимало зусиль для гідного представництва політичних інтересів УНР у Східній Європі (1919-1923 рр.), захищаючи суверенні права України.

Четвертий розділ дисертації “Громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність М.А. Славинського в еміграції” присвячений еміграційному періоду його життя 1920-1945 рр. Як повноважний представник уряду УНР у ЧСР (1919-1923 рр.) він гідно представляв інтереси молодій держави та її громадян за кордоном, забезпечував добросусідські відносини із ЧСР, дбав про зміцнення міжнародного авторитету України у Центрально-європейському регіоні.

Перебуваючи в ЧСР (1919-1945 рр.), М. Славинський брав активну участь у громадсько-політичному житті української еміграції, згуртовував патріотично налаштовані сили. У Празі він стояв біля витоків відновлення діяльності Української радикально-демократичної партії (УРДП), а в 1929-1930 рр. очолив її. М. Славинський став одним з ініціаторів утворення УРДК, який очолював до його закриття (1935-1938 рр.). Саме навколо УРДК зосереджувалось все політичне життя української громади ЧСР.

На еміграції М. Славинський не припиняв діяльності щодо захисту та відродження української державності, будучи одним з провідних ідеологів ДЦ УНР в екзилі.

Багатогранною була його науково-організаційна і науково-педагогічна праця в Українській господарській академії (УГА) в Подєбрадах та Українському високому педагогічному університеті ім. М. Драгоманова (УВПІ ім. М. Драгоманова) у Празі, які стали важливими науковими, навчально-виховними інституціями української еміграції за кордоном. Привертає увагу широкий спектр наукових інтересів (від дослідження історії давньої Русі-України до проблеми міжнаціональних відносин у СРСР), що порушувалась у наукових розвідках М. Славинського того періоду. Його активна перекладацька, публіцистична, а також просвітницька діяльність спрямовувались на ознайомлення світових наукових кіл та широкої громадськості з минулим й сучасним життям українського народу.

Проведене у дисертації узагальнення громадсько-політичної та наукової діяльності М. Славинського дозволило зробити наступні **висновки**, що виносяться на захист, а саме:

1. Аналіз стану наукової розробки теми засвідчив, що комплексне дослідження витоків та подальшої громадсько-політичної, науково-педагогічної та культурно-освітньої діяльності М. Славинського кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. та періоду еміграції в ЧСР 20-х – 30-х років залишилося поза увагою істориків.

Наявна література, у якій фрагментарно висвітлюються окремі періоди життя М. Славинського і низка аспектів його громадської та політичної діяльності, досі не давала можливості об'єктивно та всебічно оцінити спадщину цього відомого діяча. Крім того, варто зазначити, що більшість праць, опублікованих до кінця 80-х років ХХ ст., в яких висвітлюються переважно проблеми становлення і розвитку його літературної творчості та наукових поглядів, носили здебільшого публіцистичний характер.

Наявна джерельна база дисертаційного дослідження є достатньою для повного розкриття тематики роботи, аналізу проблеми і дозволяє повною мірою досягти мети дослідження та вирішити поставлені завдання.

2. Формування громадянських поглядів М. Славинського здійснювалось у нерозривному зв'язку з українськими науковими і громадськими колами Києва та Петербурга. Контакти з видатними митцями та літераторами України – О. Кониським, М. Кропивницьким, М. Лисенком, Оленою Пчілкою, М. Старицьким та багатьма іншими – і поетична співпраця з представниками молодого покоління – Б. Грінченком, Лесею Українкою, А. Кримським, О. Романовою, В. Самійленком, І. Стешенком, Є. Тимченком – сприяли становленню його як самобутнього зрілого лірика, перекладача та публіциста.

Творчу спадщину М. Славинського становлять численні праці, що широко репрезентовані в українських літературних альманахах і збірниках кінця ХІХ – початку ХХ ст., опубліковані в українських і російських виданнях.

3. Громадсько-політична діяльність М. Славинського в дореволюційний період проходила в руслі важливих суспільних процесів перших десятиліть ХХ ст. Ідеї М. Драгоманова та реалії тогочасного політичного життя сприяли формуванню у репрезентанта демократичних поглядів. М. Славинський був переконаний, що відповідно до характеру суспільного-політичного життя кінця ХІХ – початку ХХ ст. в умовах імперської політики щодо національно-культурних прагнень України у Російській імперії саме таким чином можна було розвивати “українську справу”.

Суттєвим фактором у становленні української визвольної боротьби кінця ХІХ – початку ХХ ст. була діяльність М. Славинського як партійного діяча, що входив до українських та російських політичних партій: УРДП, Української партії соціалістів-федералістів, Російської радикально-демократичної партії. Його політична позиція завжди слугувала інтересам українського народу, його культурному і науковому поступу.

У Петербурзі М. Славинський брав активну участь у діяльності ТУПу, виборюванні політичних свобод, висвітленні діяльності української фракції Державної Думи, протидіям репресивним заходам царського режиму, підтримуючи українські культурно-освітні товариства і популяризуючи літературні надбання українського народу.

Своєрідним внеском у становлення українського визвольного руху стала редакторська та публіцистична діяльність М. Славинського передусім в петербурзьких часописах “Украинский вестник”, “Северный курьер”, “Вестник Европы”.

В дореволюційний період становлення та розвитку українського визвольного руху М. Славинський стає помітною постаттю та носієм національної ідеї, а його світоглядні позиції виявилися суголосними демократичному спрямуванню суспільно-політичних доктрин того часу.

4. З початком Лютневої революції 1917 р. М. Славинський приєднався до реалізації ідеї заснування у Петрограді об’єднання українських громадських організацій, що знайшла своє втілення у створенні УНЦР. Як член української делегації керівництва УНЦР в Петрограді під час переговорів з ТУ М. Славинський працював над пошуком компромісів у налагодженні рівноправної політичної співпраці нової влади Росії та УЦР.

Дипломатична діяльність М. Славинського в МЗС УД відзначалась захистом культурних, національних, економічних, політичних та територіальних інтересів України і характеризувалась послідовністю та наполегливістю у дотриманні дипломатичного й політичного курсу становлення демократичних та рівноправних відносин України з сусідніми країнами (Доном, Радянською Росією).

В свою чергу, політична діяльність М. Славинського на посаді Міністра праці УД була продуктивною і узгоджувалася з інтересами розбудови незалежної України.

5. Як голова УНДМ в ЧСР М. Славинський докладав чимало зусиль для гідного представництва політичних інтересів УНР у Східній Європі (1919-1923 рр.), захищаючи суверенні права України.

У своїй діяльності дипломат керувався переконаннями, що кінцевий успіх українських визвольних змагань залежить від надання національній боротьбі широкого міжнародного розголосу та одержання суттєвої зовнішньої підтримки.

УНДМ під головуванням М. Славинського проводила різнопланову діяльність щодо видачі паспортів, посвідчень легітимації та віз для українських полонених, біженців, студентів та дипломатичних представників МЗС УНР; надання матеріально-технічної допомоги для військових частин армії УНР, які потерпали від нестачі зброї та відступали на захід; вирішення проблем трудових мігрантів; облаштування української молоді, яка за активного сприяння УНДМ отримували допомогу від міжнародних громадських організацій та державних посадовців ЧСР; налагодження торговельних зв'язків між УНР і країнами Західної Європи тощо.

Підсумовуючи перший період дипломатичної діяльності М. Славинського в добу Директорії УНР, можна зробити висновок, що він, як голова УНДМ в ЧСР значною мірою сприяв визнанню УНР де-факто країнами Західної Європи, відстоював пріоритети розвитку української державності.

6. В еміграційний період життя (1923-1945) виявився талант М. Славинського як вченого-дослідника історії, організатора навчально-виховної та педагогічної роботи. Це двадцятиліття стало найбільш продуктивним етапом його наукової і суспільної роботи, в рамках якої він успішно поєднав академічно-наукову роботу з культурно-освітньою працею.

Головними напрямками науково-організаційної діяльності М. Славинського в еміграції були його десятилітня робота на посаді професора українських вищих навчальних закладів УГА, Український техніко-господарський інститут в Подебрадах та УВПІ ім. М. Драгоманова в Празі та адміністративна праця як проректора УВПІ ім. М. Драгоманова.

Підсумком наукового доробку ученого, в еміграції став курс лекцій з "Історії України", в якій автор висвітлив своє бачення багатовікового історичного та культурного поступу української нації, та ґрунтовне дослідження "Національно-державна проблема в СРСР", де автор охарактеризував проблеми міжетнічного розвитку "радянської імперії", передбачивши неминучість її розпаду.

Широкий погляд на історичний розвиток українського народу, вміння об'єктивно аналізувати історичний процес, факти, події, знання джерел і наукових студій різних авторів від найдавніших часів, критичне зіставлення різних поглядів на розвиток державності забезпечили М. Славинському незаперечний авторитет у науково-освітніх колах української еміграції міжвоєнного періоду.

7. Творчий доробок та діяльність М. Славинського в середовищі української еміграції у ЧСР є важливою складовою загального контексту становлення історії

України 20-х – 30-х років ХХ ст., а його популяризаторська діяльність у таких об'єднаннях, як: Музей визвольної боротьби України, СПУГА, ТПУГА, Український академічний комітет, УІФТ, УРДК, УТПК, Ліга української культури, Союз українських журналістів і письменників на чужині, відзначалась послідовним ідейним спрямуванням у відстоюванні української державницької ідеї.

Участь М. Славинського в роботі громадських об'єднань, наукових товариств та просвітніх установ Праги, що виконували роль головного осередку гуманітарних і суспільних наук в емігрантській україністиці 20-х – 30-х років ХХ ст., відзначилась непересічним внеском ученого в розвиток української історичної науки та спрямовувалась на піднесення літературно-мистецьких надбань українського народу через ознайомлення з культурними здобутками України, проведення публічних виступів з даної тематики для громадськості.

Таким чином, М. Славинський протягом свого свідомого життя залишив помітний слід як організатор і діяч освіти; в науці – як мовознавець, історик; в політичному й громадському житті – як активний діяч у боротьбі за українську державність і на дипломатичній ниві – як стійкий і мужній захисник інтересів української держави на міжнародній арені на посаді Голови УНДМ.

Цілісність і цілеспрямованість політичної діяльності М. Славинського, його принципова послідовність у боротьбі за ідеали соціального і національного визволення зумовлюють високий рівень загальної оцінки М.А. Славинського як видатного українського громадсько-політичного діяча та науковця кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО

У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті у фахових наукових виданнях

1. Очеретяний В. В. Громадсько-політична діяльність М. А. Славинського в період Української Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського / В. В. Очеретяний // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського: Зб. наук. праць. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 125–130. – (Історія).

2. Очеретяний В. В. Журналістська та публіцистична діяльність М.А. Славинського / В. В. Очеретяний // Журналістика. – 2007. – Вип. 6 (31). – С. 121–128.

3. Очеретяний В. В. Життєвий і творчий шлях Максима Антоновича Славинського: історіографія / В. В. Очеретяний // Наук. зап. Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського: Зб. наук. праць. – Вінниця, 2007. – Вип. 12. – С. 357–362. – (Історія).

4. Очеретяний В. В. Дипломатична діяльність М. А. Славинського в період Директорії УНР 1919–1920 рр. / В. В. Очеретяний // Мандрівець. – 2007. – № 3. – С. 22–28.

5. Очеретяний В. В. Дипломатична діяльність М. А. Славинського у 1920–1923 рр. / В. В. Очеретяний // Історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 39–45.

Статті, які додатково відображують результати дослідження

6. Очеретяний В. В. Літературно-перекладацька діяльність Максима Славинського та Лесі Українки / В. В. Очеретяний // Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX - початку XX ст.: матеріали наук. семінару, 14 груд. 2006 р., Київ. – К., 2007. – С. 80–85.

7. Очеретяний В. В. Інформаційна діяльність Української надзвичайної дипломатичної місії в Празі 1919-1921 рр. / В. В. Очеретяний // Революції в Україні XX – XXI ст.: співзвуччя епох: матеріали III міжн. наук. конф., 16–17 берез. 2007 р., Одеса.– Одеса, 2007. – С. 108–111.

8. Очеретяний В. В. Науково-педагогічна та публіцистична діяльність М. А. Славинського в еміграції / В. В. Очеретяний // Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф., 4–6 квіт. 2007 р., Київ. – К., 2007. – С. 414–417.

9. Очеретяний В. В. Перекладацька і поетична творчість М. А. Славинського (кін. XIX – перша чверть XX ст.) / В. В. Очеретяний // Мова, освіта, культура – в контексті Болонських реалій: матеріали наук.-практ. конф., 2–4 квіт. 2008 р., Київ. – К., 2008. – С. 420–423.

АНОТАЦІЯ

Очеретяний В. В. Громадсько-політична та наукова діяльність М. А. Славинського (1868-1945 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України. – Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2009.

У дисертації досліджено основні етапи життєвого шляху М. Славинського, його суспільно-політичної та науково-педагогічної діяльності на основі ґрунтовного і всебічного опрацювання архівних джерел і документів, розміщених у архівах України, мемуарів, періодичних видань, листування, публікацій, а також багатогранної спадщини М. Славинського.

Розглянуто зародження та розвиток світоглядних позицій М. Славинського, простежено його різнобічну діяльність у дореволюційний період та добу визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр., спрямовану на захист національних інтересів. У дисертації вперше наведено дані щодо участі М. Славинського в житті української еміграції ЧСР у 20-30 рр. XX ст. і його активної громадської діяльності та науково-педагогічної роботи у наукових установах.

Ключові слова: М. Славинський, дипломатія, Українська партія соціалістів-федералістів, Українська радикально-демократична партія, еміграція, Українська господарська академія

АННОТАЦІЯ

Очеретяный В. В. Общественно-политическая и научная деятельность М. А. Славинского (1868-1945 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – История Украины. – Запорожский национальный университет. – Запорожье, 2009.

Диссертационное исследование освещает основные этапы общественно-политической, научно-педагогической и культурно-просветительской деятельности М. Славинского на основании глубокого и всестороннего изучения архивных источников и документов, помещенных в архивах Украины, мемуаров, периодических изданий, переписки, публикаций, а также многогранного творческого наследия М. Славинского.

Проанализированы зарождение и развитие мировоззренческих позиций М. Славинского, прослежены его разносторонняя деятельность в дореволюционный период и во время УНР 1917-1921 гг., направленная на защиту национальных интересов. Большое внимание уделено петербургскому периоду жизни М. Славинского (1900-1918 гг.), который характеризовался плодотворной общественной, издательской и публицистической деятельностью. М. Славинский был одним из организаторов Украинского национального совета в Петербурге, а в сентябре 1917 г. участвовал в Съезде народов и областей России, который проводился в Киеве, как председатель Особого совещания по проведению областной реформы.

В диссертации подчеркивается, что годы Украинской революции стали кульминационным периодом общественно-политической и организаторской деятельности М. Славинского. Анализ архивных материалов, опубликованных документов, научных работ и мемуарной литературы свидетельствует об активном участии М. Славинского в строительстве украинского государства как советника Министерства иностранных дел, дипломатического представителя Украинской Державы гетмана П. Скоропадского на Дону, председателя Политической комиссии во время Украинско-российских мирных переговоров летом 1918 г. Политическая деятельность М. Славинского в должности Министра труда Украинской Державы ознаменовалась разработкой фабрично-заводского законодательства, которое должно было обеспечить баланс интересов между государством, работодателями и рабочими.

Достаточно полно личность М. Славинского раскрыта в период его дипломатической деятельности, как полномочного представителя правительства УНР в Чехо-Словацкой Республике (1919-1923 гг.), когда он делал все возможное для достойной защиты интересов молодого украинского государства и его граждан за границей.

В диссертации углубленно исследуются участие М. Славинского в жизни украинской эмиграции в 20-30 гг. XX ст., его активная общественная деятельность как члена партии УРДП в различных демократических организациях, культурных объединениях, анализируется плодотворная научно-педагогическая работа М. Славинского в образовательных учреждениях Чехословакии.

Ключевые слова: М. Славинский, дипломатия, Украинская партия социалистов-федералистов, Украинская радикально-демократическая партия, эмиграция, национальный вопрос, Украинская хозяйственная академия.

SUMMARY

Ochceretianyj V. V. Public-political and scientific activity of M. A. Slavinskogo (1868-1945). – Manuscript.

Theses for a candidate degree in History in speciality 07.00.01 – History of Ukraine. – Zaporizhzhia National University. – Zaporozhzhia, 2009.

There are investigated basic stages of the vital way of M.A. Slavynskiy in this dissertation. It was made by the way of the investigation of the socially - political and scientifically-pedagogical activity on the basis of the deep and comprehensive studying of the archive resources and documents which are placed in the archives of Ukraine, memories, periodical publishes, correspondence, publications and also the many sides inheritance of M.A. Slavynskiy.

The dissertation analyses the origin and development of the worldview positions of M.A. Slavynskiy and traces his scalene activity in the pre-revolution period and in time of UNR 1917-1920 which was directed on the protection of national interests. At first in this dissertation are given dates about M.A. Slavynskiy's participation in the life of the Ukrainian emigration in 20-30 years of XX item and his public activity and scientifically-pedagogical work in scientific establishments.

Key words: M.Slavynskiy, diplomacy, Ukrainian party of federalists of socialists, Ukrainian radically-democratic party, emigration, Ukrainian economic academy.